

Kracíková, Lucie

Vstup do věže kostela sv. Ducha ve Višňové

Archaeologia historica. 2002, vol. 27, iss. [1], pp. 421-424

ISBN 80-7275-031-3

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140477>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vstup do věže kostela sv. Ducha ve Višňové

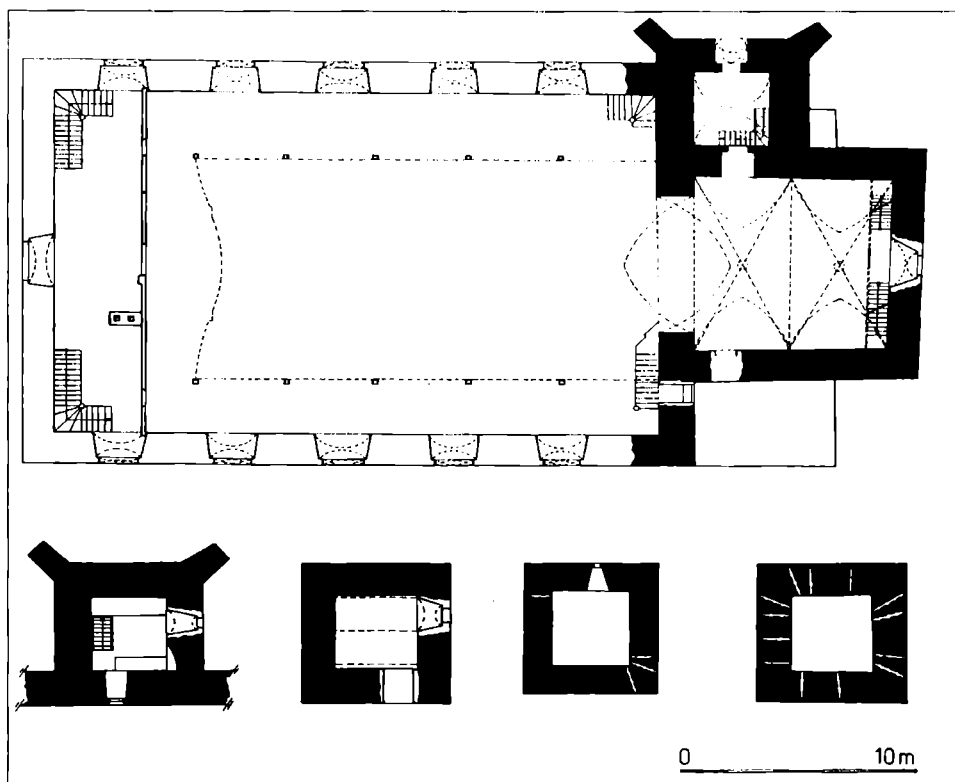
LUCIE KRACÍKOVÁ

Zdánlivá absence opevněných kostelů v Čechách vedla k opomíjení celého souboru otázek, souvisejících s využitím sakrální architektury. Teprve v posledních letech došlo k evidenci stavebních prvků, dokládajících pevnostní využití kostelů (např.: Sommer 1988; 1991; Kuča 1994; 1995; Plaček 1981). Zdá se, že evidenci pevnostního využití bude možné rozšířit o vstup do věže kostela sv. Ducha ve Višňové na Frýdlantsku (okr. Liberec).

Stavba vznikla na území ovlivňovaném ve středověku ze Žitavska, Horní Lužice a Slezska. Církevní správu vykonávalo míšeňské biskupství. V německé literatuře regionální povahy, jak upozorňuje O. Novosadová (2001) v archivní rešerši, je církevní stavba ve Višňové uváděná bez patrocina jako kaple k roku 1160. Pramen však autoři neuvádějí. Jednoznačný doklad stavby potvrzuje zápis v míšenské diecézní matrice, kde je kostel zapsán k roku 1346 jako farní s jednou věží, dvěma zvony a třemi oltáři. Další zpráva pochází z roku 1468, kdy malý kostel vyhořel a nový byl postaven 1492. Opět je zmíněna jedna věž se třemi zvony. Další význam pro vývoj stavby kostela nacházíme až v písemných pramenech k období 1802 až 1804, kdy dochází k jeho radikální přestavbě. Naštěstí jsme informováni o zachování věže a zbytků starého kostela. U nich byla vyzdvížena prostorná a světlá loď. Po druhé světové válce připadla Višňová Polsku. Kostel byl využíván jako stáj a skladiště. V 60. letech 20. století bylo území anektováno k Československému státu (Novosadová 2001).

Jako staveniště kostela posloužil konec ostrožny s osou východ–západ. Církevní areál vymezuje hřbitovní zeď, obšhající hranu ostrožny, nevykazující dnes žádné obranné prvky. Nejstarší, z druhé poloviny 13. století, je pravouhlý presbytář sklenutý příčně dvěma poli křížové klenby a východní zeď lodi se štítem, obracejícím se nad loď trojicí hlubokých slepých arkád. Zbylé zdivo lodě vykazuje strukturu stavby z období klasicismu a můžeme je tak spojit s přestavbou kostela z let 1802 až 1804. Věž stojí na severní straně presbytáře.

Věž založil stavitel na čtvercové základně (630×630 cm) se zdívkou o síle 150 cm. Patně nevznikala spolu s presbytářem. Dokladem toho je opěrák presbytáře, o kterém předpokládáme, že je obsažen ve východním zdivu věže. V dalších patrech byla věž nasazena na východní štít lodi jehož středověká koruna dosud nese otisky latí a šindelů. Hmotu věže podpírají dva diagonálně situované opěráky, provázané na severní straně se zdívkou. Opačnou stranu staticky zajistil presbytář a loď. Mezi opěráky je v ose věže směrem k severu vstup do podvěží. Jinou komunikaci do přízemí věže z exteriéru neznáme. Prostor přízemí věže zaklenula plná valená klenba, orientovaná kolmo k ose presbytáře. Vstup do patra, vedený průrazem v klenbě, je mladšího data. O řešení původní komunikace lze za současného stavu poznání vyslovit pouze tři hypotézy. První se opírá o dnes zadržovaný dveřní otvor z presbytáře. Jeho výšková úroveň několik metrů nad podlahou presbytáře však nevylučuje jeho spojení s evangelickým užíváním kostela v 15. století, kterému by nasvědčovaly i vysoké, ještě snad pozdně středověké cihly v ostění. Druhou hypotézu o komunikaci do patra vyvolává vstup z vnějšku. Podle dochovaných stop v interiéru by ústil asi 250 cm nad terémem ve zdivu východní věže a cesta by stoupala po rubu klenby věžového přízemí. Proti hypotéze však stojí pravděpodobné stáří opěráku presbytáře. Jako poslední hypotéza se ukazuje možnost, že přízemí bylo plochostropé a zbudování klenby souvisí až se zbudováním již zmíněného portálu z presbytáře v patře. Zcela jasné není ani osazení lomeného

Obr. 1. Půdorys kostela sv. Ducha ve Višňové jednotlivými řezy pater věže, černě vyznačeny středověké fáze.

portálu, uplatňujícího se pohledově z podvěží, které propojuje s kněžištěm. V současnosti je zazděný. Zdá se, že vznikl současně se stavbou presbytáře. V každém případě vylučuje v době svého užívání obrannou funkci věže.

Z hlediska pevnostního využití má význam zcela ojedinělý vstupní otvor do podvěží z vnějšku. Otvor s přímými dispozičně nečleněnými špaletami dělí rozdílné záklenky. Přední třetinu sklenul plný oblouk, nasazený dvakrát výše, než oblouk zadní. Jeho lomený tvar, dnes zaoblený omítkou, zaklenul zbylé dvě třetiny zdiva. Opadlá omítka ukazuje, že zdivo zadních dvou třetin, včetně záklenku, je z bílých pískovcových kvádrů. Pečlivě opracované kvádry s minimální ložnou sparou jsou provázány i do přední třetiny výklenku. Druhotně byl kámen přetažen asi třemi vrstvami kompaktního štuku. Vstup zužuje cihlová vyzdívka, které vznikla až po odstranění starších dveří. Průzkum naznačuje, že i starší dveře byly osazeny později. Usuzujeme tak z absence západky dveří z hrubě vložených závěsů a i z druhotně vysekaných kapes pro závoru v západní a východní stěně interiéru. Protože průzkum nezjistil žádné původní stopy uzavření vstupního otvoru, zůstává jeho fungování otázkou.

Na základě podobných vstupů na ostatních středověkých stavbách, především městských bránách, uvažujeme v našem případě na uzavření podvěží padací mříží. I přesto, že průzkum nedovolil provedení hloubkové sondáže, zdá se, že ve zdivu výklenku nebyly vodící drážky. Na jejím předpokládaném místě se sice objevují kousky cihel a prejz, ale nepochybná hrana drážky se pod opadlou omítkou nerýsuje. Vedení mříže snad mohlo zajišťovat několik vystouplých kamenů nebo později odstraněné železné trny. Potvrzení užití mříže by pomohl řešit i hloubkový průzkum v horní části niky, kde lze předpokládat otvor pro vedení lana či řetězu na kladku v patře věže, případně stopy jiného systému na vytažení padací mříže (Pipper 1996, 305–310).

Obr. 2. Kostel sv. Ducha ve Višňové, pohled na presbytář a část věže s lodí od severovýchodu, foto R. Kurša.

Obr. 3. Kostel sv. Ducha ve Višňové, detail vstupu do podvěží od severu, foto R. Kurša.

Nejbližší analogii tohoto řešení vstupu u sakrální stavby nacházíme až u opevněného kostela ve Valea Viilor (Rumunsko, okr. Sibiu; Plaček 1996, 265, 267; Fabritius-Dancu 1983, 72). Již méně podobné vstupy známe z literatury v Polsku u raně gotických sakrálních objektů (Kozaczewski 1994a, 26–27, 204–211; týž 1994b, 13, 125–129). V Českém prostředí byl tento způsob uzavření brány využíván především v branách městského opevnění. U hradních fortifikací je známa padací mříž na hradě Tetíně pocházející z konce 13. století a druhá, mladší, pozdně gotická, na hradě Rábí (Durdík 1999, s. 553, 201). Užití tohoto uzavření brány při vstupu do věže kostela sv. Ducha ve Višňové představuje výjimečný konstrukční prvek, datovaný do konce 13. století či do počátku věku následujícího.

Literatura

- DURDÍK, T., 1999: Ilustrovaná encyklopedie Českých hradů, Praha.
FABRITIUS-DANCU, J., 1983: Sächsische Kirchenburgen in Siebenbürgen, Sibiu.
KOZACZEWSKI, T., 1994a: Wiejskie koscioly parafialne XIII wieku na Slasku i na Luzycach (miejsco-wosci H–O), Wrocław.
KOZACZEWSKI, T., 1994b: Wiejskie koscioly parafialne XIII wieku na Slasku i na Luzycach (miejsco-wosci P–S), Wrocław.
NOVOSADOVÁ, O., 2001: Archivní rešerše kostela sv. Ducha ve Višňové (rukopis Státní památkový ústav v Ústí nad Labem).
KUČA, K., 1994: Zvonice jako fortifikační stavby?, *Castellologica bohemia* 4, 363–370.
KUČA, K., 1995: České, moravské a slezské zvonice, Praha.
PLAČEK, M., 1981: Opevněné kostely na Hustopečsku, *Malovaný kraj XVII*, č. 1, 4–5.
PLAČEK, M., 1996: Opevněný kostel, *Archaeologica historica* 21, 259–279.
PIPER, O., 1996: *Burgenkunde*, Augsburg.
SOMMER, J., 1988: Gotické kostely s obrannými zařízeními na českém venkově, *Sborník Kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy* – 1, Praha.
SOMMER, J., 1991: Kostelní hrad v Horním Slavkově, *Castellologica bohemia* 2, 177–188.

Zusammenfassung

Eingang in den Kirchturm

Bei der Forschung im Friedländer Ausläufer zeigte sich ein Bauelement im Turm der Kirche des Hl. Geistes in Višňová (Bezirk Liberec – Reichenberg) als merkwürdig. Der frühgotische Bau ist auf dem Gebiet entstanden, dessen Kultur im Mittelalter von Zittau, aus der Oberlausitz und von Schlesien beeinflusst wurde. Den ältesten Teil stellt das rechteckige Presbyterium aus der zweiten Hälfte des 13. Jhs. dar. Das heutige Schiff stammt wahrscheinlich aus dem Umbau der Kirche in den Jahren 1802 bis 1804. Der quadratförmige Turm (630×630) aus Mauerwerk mit der Stärke von 150 cm liegt von Norden dem Presbyterium an. An seiner Nordseite befindet sich eine Eingangsöffnung in den Raum unter ihm, die in Böhmen ganz vereinzelt ist. Diese Öffnung mit geraden dispositionsmäßig nicht gegliederten Gewänden teilen verschiedene Bögen. Das erste Drittel wird mit einem vollen Bogen angewölbt, der zweimal höher als der Hinterbogen gesetzt wurde. Die anderen zwei Drittel des Mauerwerks sind mit einem Spitzbogen eingewölbt, der heute mit dem Verputz ein wenig abgerundet ist. Der abgefallene Verputz zeigt, daß das Mauerwerk der hinteren zwei Drittel einschl. der Einwölbung aus weißen Sandsteinquadern besteht. Die sorgfältig bearbeiteten Steinquadern mit minimalen Lagerfugen sind auch ins vordere Drittel gebunden. Sekundär wurde der Stein mit Stuck überzogen. Später schloß den Eingang eine Tür. Diese Tür wurde teilweise mit einer jüngeren Ausmauerung ersetzt.

Auf Grund der Erforschung ähnlicher Eingänge in anderen mittelalterlichen Bauten, vor allem Stadttoren, bedenken wir in unserem Fall das Schließen des Raums unter dem Turm mit einem Fallgitter. Obwohl die Forschung nicht erlaubt hat, eine Untersuchung mit Tiefsonden durchzuführen, es scheint, daß im Nischemauerwerk keine Führungsnuten waren. Es ist möglich, daß das Gitter auch mit Hilfe einiger hervortretenden Steine oder Eisendorne geführt worden war, die später beseitigt wurden. Die Verwendung des Gitters könnte auch eine Tiefuntersuchung im Oberteil der Nische erklären, in dem man auch Spuren eines Systems für das Aufziehen des Fallgitters voraussetzen kann.

Abbildungen:

1. Grundriß der Kirche des Hl. Geistes in Višňová, einzelne Turmetagen. Schwarz sind die mittelalterlichen Phasen bezeichnet.
2. Kirche des Hl. Geistes in Višňová. Das Presbyterium und ein Turmteil mit dem Schiff-Anblick von Nordosten.
3. Kirche des Hl. Geistes in Višňová, Eingang in den Raum unter dem Turm von Norden-Detail.